

TRADIČNÍ LIDOVÝ ODĚV NA ZNOJEMSKU

Obnova krojů na Znojemsku

IDEOVÝ ZÁMĚR JAK PODPOŘIT REGIONÁLNÍ A MÍSTNÍ IDENTITU OBCÍ V REGIONU, NEBO MARNÁ SNAHA O OŽIVENÍ DÁVNO ZAPOMENUTÉHO PŘEŽITKU DNEŠNÍ DOBY?

V současné době se i na Znojemsku setkáváme se zesílenými tendencemi obnovy místních krojů, které by obce, chasy a lidé využívali nejen při hodových slavnostech, ale celkově pro svou prezentaci. Prvním počinem v tomto směru byly Jezeřany-Maršovice ležící na národopisné hranici dvou regionů, a to Brněnska a Moravskokrumlovsko, které již patří k Podhorácku. Větší podíl na utváření zdejšího lidového oděvu mělo v minulosti spíše Brněnsko, s nímž obec udržovala čilé obchodní i společenské styky. V roce 2000 se po konzultacích s Miroslavou Ludvíkovou z Etnografického ústavu Moravského zemského muzea podařilo několika místním nadšencům představit novou podobu kroje, která se v obci během zdejších hodů nosí až dodnes. Přestože lze rekonstrukci vytknout např. příliš krátkou délkou sukní, zjevně novodobou výšivku a snad i několik dalších drobných detailů, jde prozatím o nejpropracovanější pokus rekonstrukce či obnovy slavnostního kroje na Znojemsku. Na severním Znojemsku a Moravskokrumlovsku lze však vycházet spíše ze současné podoby ženského kroje z Věmyslic, který se až na některé kombinace krojových součástí obnovoval v souladu s popisovanou podobou oděvu z období jeho dokladovaného zániku, tzn. přibližně z poloviny 19. století. Místním specifikem je pak zdejší soudobý kroj mužský, který se sice v mnohém vymyká popisu v regionu „běžně“ nošeného oděvu, má však své opodstatnění ve vztahu k historii obce. Specifikem Znojemska je také německé osídlení části obcí před rokem 1945. Pro tyto obce, v případě záměru obnovy kroje, by asi tou nevhodnější cestou mohlo být převzetí krojové varianty nejbližších českých vesnic. Pokus o obnovu tradic a oděvu obyvatel, kteří z obce po roce 1945 nadobro odcházejí, by byl pouhým ožíváním něčeho, co již s regionem současných dní nemá nic společného. Na druhou stranu ani užívání krojů kyjovských není v obcích s kontinuálním moravským osídlením zrovna tou

nejvhodnější volbou a jde spíše o přežitek obrozeneckých snah. O kyjovských krojích lze uvažovat snad jen v bývalých německých vsích, kam se po 2. světové válce přestěhovala naprostá většina obyvatel ze Slovácka, kteří v novém domově pokračovali ve svých zažitých tradicích. I tak by však bylo mnohem působivější, kdyby Znojemsko kromě věhlasného vína či okurek před zraky turistů a médií reprezentovalo to, co patří skutečně do tohoto regionu, tedy zvyky a tradice z Podhorácka.

Přivést k životu kroje, které v regionu velmi brzy (polovina 19. století) zanikly, není jednoduchý úkol, avšak výsledek by mohl předčít mnohá očekávání a často i skepsi současných „ne-pamětníků“ zdejšího lidového oděvu. V muzejních sbírkách prakticky krojové součásti nenajdeme, zprávy o nich jsou nepřesné a útržkovité, a dokonce i obrazový materiál je nedostačující. I přesto dnes odborníci dokáží stanovit obecné tendence, které se týkají především typů jednotlivých oděvních součástí, případně jejich střihu. Přiřazení těchto částí oděvu ke konkrétním lokalitám či regionům však zůstává alespoň prozatím dosti volné. Faktem je, že čím více se tématu věnujeme, tím více zjišťujeme, jakou pestrost a možnosti pro region v sobě nese. Pokud ale reálně v budoucnu projeví některá z obcí zájem o rekonstrukci svého kroje, je tím nejideálnější prvním krokem obrátit se na odborníky, kteří by jí s přesnějším zařazením či stanovením krojové varianty v rámci regionu i obce měli pomoci. Je však nutné pamatovat i na to, že z hlediska času rekonstrukce kroje pro konkrétní lokalitu jde o věc vývoje, ne o jednorázovou aktivitu limitovanou časově omezenou zakázkou. Kroji je možno dát finální podobu za rok, nebo také za 5 let – dle dostupnosti podkladů a situace v konkrétní obci. Vhodné je záměr neuspěchat, zajistit jeho dostatečné financování a počkat si na ideální výsledek, který může pomoci posílit patriotismus a autenticitu regionu.

Přibližné vymezení regionálních variant krojů Znojemska

Na základě současných poznatků můžeme stanovit přibližně tři základní skupiny zdejších krojů, v jejichž rámci navíc existovalo i několik předpokládaných regionálních variant, u nichž se pravděpodobně objevovaly drobné odlišnosti, o kterých se však dnes můžeme pouze dohadovat.

1) Podyjské kroje:

- kroje ze Znojma a jeho okolí
- kroje z Jaroslavicka
- kroje z Vranovska

2) Kroje z horáckého Dolska:

- kroje z Moravskokrumlovka:
 - krumlovské kroje
 - hrotovické kroje
 - rouhovanské kroje
- kroje ze severního Znojemska (nutno vzít v potaz blízkost krojů z Moravskokrumlovka a Hrotovicka, ale také těch z okolí Znojma)
- kroje z části Pohořelicka

3) Kroje z jižního Podhorácka:

- kroje z Moravskobudějovicka
- kroje z části bývalého soudního okresu Jemnice

V této příručce se budeme podrobněji zabývat zejména těmi variantami krojů, které se v minulosti vyskytovaly na území v působnosti místní akční skupiny „Živé pomezí Krumlovsko-Jevišovicko“, tj. na západním pomezí okresu Znojmo od Moravského Krumlova po Blížkovice. Přestože toho o krojích z Moravskokrumlovka víme poměrně mnoho díky zdejšímu rodákovi a sběrateli lidových tradic Vratislavu Bělíkovi (1900–1988), musíme přiznat, že při současném stavu bádání nelze ani zde hranice mezi jednotlivými variantami stanovit zcela přesně a stejně tak není sto procentní ani předpokládaný vzhled oděvních kompletů.

Zařazení obcí k jednotlivým krojovým variantám je tedy pouhým nástinem, který je přesnější pouze u oděvních komple-

tů krumlovských. O nich dnes bezpečně víme, že se nejdále na západ nosily v Rešicích a Horních Dubňanech, na východě pak ve Vedrovicích. Rozšíření na sever bezpečně končí Jamolicemi, na jihu snad Džbánicemi, Vémyslicemi, Dobelicemi a Petrovicemi.

Skupina A: Krumlovské kroje

- krumlovská skupina: *Bobutice*^{*}, Čermákovice, Dobelice, Dobřínsko, Dolní Dubňany, Džbánice, Horní Dubňany, *Horní Kounice*, Jamolice, Lesonice, *Mirolavské Knínice*, *Morašice*, Petrovice, Rakšice, Rešice, Rybníky, *Skalice*, *Trstěnice*, Tulešice, Vedrovice, Vémyslce;
- krumlovsko-brněnská skupina (přechodné kroje ovlivněné jak Krumlovskem, tak Brněnskem): *Biskouplky*, Dolní Kounice, Nové Bránice, Jezeřany-Maršovice, *Řeznovice*, Trboušany aj.;
- krumlovsko-znojemská skupina (zdejší kroje v sobě zřejmě nesly určité prvky moravskokrumlovské i severoznojenské oblasti): *Bobutice*, Horní Dunajovice, *Mirolavské Knínice*, *Morašice*, *Skalice*, *Trstěnice*, *Višňové*, Vítovice, Želetice, Žerotice.

Skupina B: Hrotovické a rouhovanské kroje

- rouhovanské kroje (obce v okolí Rouchovan nebo ty, které s nimi byly nějakým způsobem propojeny, tj. obce přífařené): Boříkovice, Heřmanice, Lipňany, Litovany, Přesovice, Rouchovany, Skryje, Šamíkovice, *Tavíkovice*;
- hrotovické kroje; jižní skupina (ovlivněna více kroji rouhovanskými a krumlovskými, ale také severoznojemskými): Běhařovice, Biskupice, Dukovany, *Horní Kounice*, Křepice, Medlice, *Mikulovice*, Přeskače, *Rudlice*, Slatina, *Slavětice*, *Tavíkovice*, Újezd, *Višňové* aj.;
- hrotovické kroje; severní skupina: Bačice, Dalešice, Hrotovice, Krhov, Myslibořice, Odonec, *Příštpo*, Radkovice, *Slavětice*, Valeč aj.

Skupina C: Kroje ze severního Znojemska

- severní skupina, tj. kroje jevišovické, u nichž musíme počítat také s vlivy hrotovickými: Bojanovice, Boskovštejn, Černín,

- Jevišovice, *Olbramkostel, Pavlice, Rozkoš*, Střelice, Vevčice, *Vranovská Ves*;
- mašůvecká skupina, tj. kroje přechodného typu mezi těmi od Jevišovic a z českých obcí ležících blíže Znojmu: Hluboké Mašůvky, *Mikulovice, Plaveč, Plenkovice, Němčičky, Rudlice, Tvořihráz, Únanov, Výrovice*;
 - jižní skupina, tj. kroje blíže Znojmu vyznačující se zřetelnějšími styčnými rysy s kroji z Němci osídleného Podvyjí: Bezkov, Citonice, Mašovice, *Kuchařovice, Kyjovice, Milíčovice*, Mramotice, *Olbramkostel, Podmolí, Přímětice, Suchobrodly, Vracovice, Žerůtky*.

Skupina D: Kroje Moravskobudějovicka a Jemnicka

- moravskobudějovicko-jaroměřická skupina: Blatnice, Bohušice, Boňov, Jackov, Krnčice, Láz, Lažínky, Litohoř, Lukov, Martínkov, Nové Syrovce, Ohrazenice, Příložany, *Příštpo* aj.;

- moravskobudějovicko-znojemská skupina (tj. s určitými rysy společnými i pro oblast severního Znojemska, konkrétně Jevišovicka a snad i Vranovska): Blanné, Blížkovice, Ctidružice, Častohostice, Grešlové Mýto, Jiřice u Moravských Budějovic, *Pavlice, Prokopov, Rozkoš, Vranovská Ves, Zvěrkovice* aj.;
- jemnické kroje: obce z okolí města Jemnice;
- jemnicko-vranovské kroje: obce z rozhraní mezi bývalým vranovským a jemnickým soudním okresem.

* Názvy obcí, které jsou zvýrazněny kurzívou, do vyčleněné skupiny krojů patřit sice mohly, dosavadní výzkum však jejich přesné zařazení prozatím nedovoluje. V tomto případě je obec zařazena do dvou skupin, s jejichž kroji v minulosti měla nebo mohla mít společné rysy.

Skupina A: Krumlovské kroje

V bývalém moravskokrumlovském soudním okrese se kolem roku 1900 nacházelo na 48 katastrálních obcí, z nichž českých bylo 28 a těch s převahou německého obyvatelstva 20. Podle zmíněného Vojtěcha Bělíka existoval ještě v 50. letech 19. století v bývalém moravskokrumlovském hejtmánství trojí kraj: z kraje dolního, tj. kraj krumlovský, z kraje středního, tedy kraj rouchovanský, a z horního, tzn. kraj hrotovický. Kraj se však nelišil střihem, ale spíše barevností a volbou materiálů. Zatímco venkované z teplejšího a úrodnějšího Krumlovska v polovině 19. století již přestávali užívat ruční výšivku a látky se převážně kupovaly, v bohatém městečku Rouchovany přijímali městskou módu ještě rychleji a „panský“ se zde oblékali „selští“ i „neselští“. Výše položené chudší Hrotovicko zůstávalo oděvu šitému z bílého plátna a využití ruční výšivky věrno nejdéle. Rozlišit hranice mezi těmito třemi regionálními typy zdejších krojů však nebylo snadné. Zatímco v Rešicích a Horních Dubňanech se stále nosil kraj krumlovský, nedaleké Dukovany se svým krojem řadily již k hrotovické skupině. Podob-

ně Vedrovce spadají ještě ke Krumlovsku, v Jezeřanech-Maršovicích se kraj již určitými rysy blížil Brněnsku. I přes výše popsané rozdíly však bylo ještě v 90. letech 19. století možno venkovský oděv z Moravskokrumlovska považovat za kraj, byť již jen v jeho poslední a skomírající fázi.

Zdejší ženy si udržely kraj déle než muži, ale od 50. let 19. století do roku 1900 prošel několikerými pozvolnými změnami. V 90. letech 19. století kraj mizel i na vesnicích. Fialové, modré a nakonec hodně oblíbené hnědé sukně s černými našivanými sametkami zcela vystřídaly sukně šedé a černé, přestaly se nosit květované šátky křížené přes prsa i hedvábné měnivé zástěrky nahradily černé klotové zástěry zvané „glotky“. Šátky se nosily už jen malé a zavázané pod bradou, kacabajka měla stejnou barvu jako sukně a nakonec se odložila i krátká zástěra. Dokonce i v horním kraji se ještě před rokem 1900 začaly šít šaty a kostýmy. Kupodivu v dolním kraji se udržel až do první světové války alespoň starý krojový střih, který na Hrotovicku tou dobou již vymizel.

Orelská jednota z Moravského Krumlova si svého času půjčovala kroje z Věmyslic; leden 1997

Zato mužský kroj se u starší generace nosil déle na Rouchovansku a Hrotovicku. Zatímco se chasa z horního a středního kraje ještě v 50. a 60. letech oblékala do krojů, na Krumlovsku už tak chodili jen hospodáři.

DÍVKA S MLÁDENCEM Z DOLNÍCH DUBŇAN; MOŽNÁ PODOBA SVÁTEČNÍHO HODOVÉHO KROJE V 50.–60. LETECH 19. STOLETÍ

Dívka „zavádělka“ si oblékala spodní košili, rukávce, tři až šest natvrdo naškrobených spodnic, lehkou svrchní sukni z barevného plátna sahající do půli lýtek, hedvábnou zástěru o něco kratší než-li sukně, šněrovací živůtek zdobený haraskou, křížový šátek přes prsa, černé střevíčky, bílé punčochy + ostatní doplňky (šátek s úvazem „na věneček“ nebo zelený věneček, fabor, šáteček, krejzl).

Košile: Spodní košile se nosila dlouhá s rovnými, po lokty sabajícími rukávy a kolem krku se stahovala šňůrkou.

Rukávce: Rukávčům se na Krumlovsku říkalo „košílka“. Sahaly jen něco přes boky, rukávky měly nabírané v rameni a nad lokty stahované tkaničkami. Jejich okraj zdobila dvakrát až třikrát nabíraná krajka nebo vyšívaní.

Spodnice: Na Krumlovsku se nosilo od tří do šesti bílých, natvrdo škrobených spodních sukní zvaných „škróbinky“. Ty nejspodnější z nich bývaly vždy užší. Spodnice se vysývaly bíle, tj. bílou přízí na bílém plátně, důkladně škrobily a žeblyly. Naškrobené a vyžehlené „škróbinky“ se upravily do pěkných oblých záhybů a ovinuly tkanicemi. Jako první se oblékal „honzík“ (ve Věmyslicích „lojzík“), tedy buď bílý spodní živůtek s vycpaným jelítkem našitým kolem dokola kromě přední části, nebo krátká ztuha naškrobená dvojitá sukýnka asi na píd dlouhá, a všíta do širokého límce na „kšandách“. Poté se na „honzíka“ navazovaly „škróbinky“. Ty zdobenější a z kvalitnějších látek se vždy oblékaly jako poslední, tedy pod svrchní sukni.

Svrchní sukně: K mužice se na široké bílé spodnice oblékala sukně atlasová, tibetová nebo z jiné tenké látky, obvyčejně v barvě jemně modré, zelené či růžové. Na takovouto sukni se jednou i vícekrát na píd od lemu po šířce našívaly stužky, které se svou barevností odrážely od samotné sukně. Záhyby sukně byly pečlivě upraveny jeden jako druhý a u pasového límce pošity křiklavými šňůrečkami stočenými do různých ornamentů. Dívky však měly rády také sukně kvítečkové, na které se za stará našívala dole na lemu květovaná stuha.

Zástěra čili „fěrtoušek“: „Fěrtoušky“ bývaly vlněné nebo hedvábné, ty hedvábné se často šily z měnivého taftu. Fěrtoušek kryl jen přední část sukně. Vlněné fěrtoušky se šily z kašmíru, voálu či tibetu a byly buď jednobarevné, nebo se potiskovaly drobnými kvítečky. Hedvábné fěrtoušky byly obvykle veselých barev, a to „karlétkové“ (švestkové), broskvové, bráskové, růžové, pivoňkové, obláčkové, ale i perníkové, kožené či dokonce černé, všechny však dole ozdobené černou krajkou. Byl-li taft tkaný na osnově jednou barvou a na útku druhou, vznikal fěrtoušek měnivý. Fěrtoušek, ať již hedvábný nebo vlněný, nosila děvčata vždy k mužice. Dívčí fěrtoušky neměly k uvázání široké pentle, pouze úzké tkaničky, které se vepředu zavazovaly a zastrkovaly pod „fěrtoušek“.

Živůtek: Do šněrovaných živůteků čili „lajbličeků“ se stahovala všechna děvčata. Živůtky se šily ze sametu, cajku, atlasu a hedvábí v temných barvách, byly ovšem zdobeny lemováním z křiklavých, obvyčejně červených harasek na průramcích a prošíváními švy. Živůtky se přizdobovaly rovněž krepinkami, „cetskami“ a šňůrečkami. Do živůtku se vsývaly i tzv. „palašky“, které šněrování umožňovaly zvláštní vytvarování. Na hody a k mužice dívky přicházely v bílých plátěných košílkách s baňatými rukávy a v tmavých živůtkách zdobených červeným harasem a zlatými nebo stříbrnými portami.

Dívka s mláďencem z Dolních Dubňan

Křížový šátek: *Křížem přes prsa se nosíval ozdobný brokátový šátek.*

Černé střevíčky: *Dívky i ženy obvykle nosily nízké vykrojené střevíčky z černé kůže.*

Bílé punčochy: *Sváteční punčochy se šily z bílé vlny a s vyplétaným vzorem.*

Fábor: *Fábor je vlastně hedvábná stuba široká zhruba na tři prsty, která se otáčela kolem pasu z pravého boku, zkrřížila se na levém boku a uvázala na mašli na boku pravém. Fábor byl symbolem děvčete a na pravém boku se vázal proto, aby mu nezaclánel mládenec, když dívku vedl po své pravé straně. Fábor barevně ladil s křížovým šátkem a fěrtouskem. Avšak velmi oblíbená byla na fáborech zejména barva červená, která měla svou nositelku ochránit před urknutím. Zasnoubená děvčata si však při svátečních příležitostech kolem pasu vázala fábor modrý. Takovouto stubu přinášel mládenec své budoucí nevěstě, když šel k ní domů poprvé na námluvy.*

Šáteček: *Šátečky k muzice měly dokola vyšité příkrášlované zoubky a měly velký význam především pro mladíčku dívku, která šla k muzice vůbec poprvé. Tehdy na jejím šátku nesměl chybět strom života. Strom se vyšival i s kořenem a nejčastěji se jednalo o stromeček rozmarýnový. Do protějšího rohu šátku byl vyšit rozmarýnkový věneček s monogramem. Druhé dva rohy následně zdobily dva menší stromečky nebo jen jejich větvičky. Šátek si dívka přišpendlila za pasem po pravém boku, nebo jej držela v pravé ruce. Skládal se tak, aby byly vidět všechny vyšívání rohy.*

Krejzl: *Jestliže dívka svůj kraj zvolila ve variantě s křížovým šátkem, krk jí zdobil jen plochý krejzlíček.*

Úprava hlavy: *Dívky si k muzice vlasy učesaly na hladko na pěšinku nebo nazpátek a poté je splétaly do dvou i více copů, které se stáčely nad týlem do drdolu. Volně spuštěné copy přes záda nosily jen školáčky. Blíže k Moravskému Krumlovu se na hlavu do věnce vázal „lipský“ nebo „sakský“, květovaný šátek červené barvy, popř. tmavý „kazantírový“ (karmínový) s květovaným okrajem, ale prázdným červenohnědým prostředkem. Západně od Krumlova chodila děvčata k muzikám ve zvláštním účesu. Byl též hladký, copy se stáčely do drdolu, „do kolečka“, či „do věnečku“, nebo též „na zadržku“, avšak jednalo se o tzv. copy „rozmarýnové“. Ještě počátkem 2. poloviny 19. století chodila i k muzikám děvčata v „panenském vínku“, který nakonec vystřídal věneček „zkrámských květů“ a i ten se udržel spíše v oděvu stárky či stárek. Věneček se nosil zelený, upletený z umělé myrty, který se proplétal myrtovými nebo konvalinkovými kvítky – věnečky však rovněž zdobily drobné květy růžiček a modrých pomměnek.*

Mládenec „zaváděč“ nosil košili s nabíranými rukávy, kožené kalhoty pod kolena ve žluté barvě, vysoké kožené boty, bílé podkolenky, tmavou vestu, klobouk a ostatní doplňky, k nimž patřil především rozmarýn, hedvábný šátek uvázaný kolem krku a vonička zdobící klobouk.

Košile: *K mužskému kroji na Krumlovsku patřila košile, která byla bíle vyšívána na límečku a prsou, ženich mívával vyšívku také na manžetkách a po délce rukávů ještě vyšitý pás asi na „dva až tři prsty“ široký. Bobatší zdobení mívaly rovněž košile stárků při hodech. Stárci z Dolních Dubňan měli košile na prsou, kolem dírek, na límci a manžetách bíle vyšívány vzory různé zprohýbaných rozmarýnových prutů, na límečku doplněné zoubky.*

Kalhoty: *Kalhoty bývaly ze žluté jelení kůže, měly úzký střih s příklopem a sahaly jen po kolena, kde se svažovaly na rozparecích pěkně proráženými řemínky. Na příklopci byly zdobeny prošíváním. U mládenců z chasy o hodech by ale byla vhodnější novější varianta: koženky žluté sahající svou délkou však až pod kolena. Koženky se zastrkovaly do vysokých bot zvaných „faldovačky“, nebo se k nim oblékaly bílé punčochy a obouvaly se nízké střevíce s přezkami. Lehké holínky, čili „skladnice“, se ke kalhotám začaly nosit až později. Kalhoty dříve držel široký kožený pás vyšíváný pavími brky, který později zdobila již jen přezka. I takovouto pás však v 60. letech 19. století ustupoval látkovým vyšíváním „kšandám“.*

Vesta: *Vesta měla modrou, zelenou nebo černou barvu a byla pošíta mnoha lesklými zdobnými knoflíky z bílého kovu, kterým se říkalo „rymboráky“. Sváteční vesta, zejména ke svatbě, byla vyšívána pestrou přízví, ale častěji vlnou.*

Pokrývka hlavy: *Mladí si v létě kryli hlavu užším černým kloboukem.*

Účes: *Muži se česali dozadu a zastříhávali se „na rendlík“.*

Další doplňky: *Ke kroji se nosil ještě slušivě uvázaný barevný hedvábný šátek. O hodech nesměl chybět ani rozmarýn a vonička zdobící klobouk.*

STÁREK A STÁRKA Z VĚMYSLIC; SOUČASNÁ PODOBA SVÁTEČNÍCH HODOVÝCH KROJŮ

Ve Věmyslicích má hodové oblečení stárků tradici sahající až do poloviny 18. století. V modrých dlouhých soukenných kabátech s knoflíky se znakem městečka, v černých kalhotách a s širo-

Svatováclavské body ve Věmyslicích; 2014

kými, těžkými plstěnými klobouky černé barvy na hlavách chodili podle tradice před rokem 1750 věmysličtí muži do ženského kláštera Porta Coeli v Tišnově na každoroční hlídku u Božího hrobu, která jim zůstala jako obecní povinnost na památku osvobození od roboty. Tento sváteční oděv však až do roku 1951 oblékali také členové obecního zastupitelstva, kteří při svátku Vzkříšení Páně a o Božím těle nosili baldachýn. Stejný кроj dodnes oblékají rovněž stárci odpoledne o hodech, které se obvykle slaví o první říjnové neděli po sv. Václavu a trvají tři dny. Jen jejich širák navíc zdobí červenobílé pentle s rozmarýnem a k slavnostnímu zavádění si navlékají i bílé rukavice s motýlkem téže barvy.

Do místního kroje se strojí také čtyři stárky, které však svůj oděv postupem času stále více přizpůsobovaly městskému. Dříve děvčata nosila černé či modré sukně, černé hedvábné zástěry,

čili „fěrtoušky“, a černé živůtky, kolem krku černý šátek, černé fábory, bílé košilky s baňatými rukávy a na prsou křížem přeložené černé, modré nebo fialové brokátové šátky kladené přes živůtek, na nohou černé punčochy a střevíce. Každá držela v ruce rozmarýnový prut a na hlavu si nasadila důležitý odznak stárky, tj. zelený věneček s bílými umělými květy. Takovýto věneček byl viditelným znakem dívčí počestnosti. Načas stárky oblékaly široké hnědé sukně, černý „fěrtoch“, bílý kabátek s krátkými širokými rukávy a přes prsa tmavočervené, modře květované hedvábné šátky. Hlavu jim stále zdobil umělý zelenobílý věneček a vlasy měly načesány v „drdolku“, na nohou černé punčochy, pro náš kraj však již netypické vysoké šněrovačí botky. Dnes se věmyslické stárky vrátily ke starší variantě kroje, na krku ovšem namísto černých šátků nosí slušivé bílé krejzlíčky.

SVOBODNÁ DÍVKA Z JAMOLIC; MOŽNÁ PODOBA SVÁTEČNÍHO KROJE NA KONCI 70. LET 19. STOLETÍ

Stejně jako v Dolních Dubňanech se tu nosily sukně, fěrtoušek, šátek do ruky, fábor, bílé punčochy a střevíce, koncem 70. let 19. století se však přestaly používat košilky s vyduťtými rukávy. Děvčata si tehdy oblékala košile s rovnými rukávy dlouhými po lokte, jejichž „tacle“ byly dokola strojově vyšívány. Soukenný nebo sametový živůtek nahradil živůtek z bílého plátna, jenž se ale již nešněroval, nýbrž zapínal. Tento „prací“ živůtek se kolem průramků lemoval bílým strojovým vyšíváním s takovým vzorem, aby mohl být provlékán barevnými pentlíčkami. Místo křížního šátku přes prsa se používal „krézl“, který se připínal kolem krku a sahál až po ramena. Byl červeně vyšíván a ještě lemovaný krajkou. Šlo vlastně o dva krejzly, které se vsívaly do téhož pásku. Hořejší krejzlík byl jen z úzké krajky, ten dolní byl pak široký. Oba vždy natvrdo naškrobené. Kolem pásku na krku se připínaly několikrát obtočené skleněné korále. Kromě nich se na pravou stranu krejzlu upevnila ještě stužka uvazovaná na mašli. Bílou měla děvčata, za kterými chlapci ještě nechodili, červenou si oblékaly ty dívky, které měly již známost, a modré mašle náležely zasnoubeným nevěstám. Hlavu si jamolické dívky zdobily kašmírovými šátky uvázanými „do věnce“.

Svobodná dívka z Jamolic

STÁREK A STÁRKA Z JEZEŘAN-MARŠOVIC; REKONSTRUKCE SVÁTEČNÍHO KROJE Z ROKU 2001

Základem ženského oděvu jsou plátěné rukávce u krku nabrané a stažené do pásku. Baňaté rukávy se uvazují nad loktem a zdobí se taftovou stužkou v barvě kroje, „taclé“ jsou zakončeny krajkou. Spolu s rukávci se obléká také kordulka, která se šije z tmavého dyftýnu (dle barevnosti kroje tmavomodrá, tmavozelená, hnědá či vínová). Přednice kordulky se vyztužují a po oblečení odstávají od těla. Kolem výstřihu se přišíávají tři taftové stuhy různé barevnosti ladící k základní barvě svrchní sukňe a porta. Každá stuha se skládá jiným způsobem – vlnovka, trojúhelníčky a kytičky. Kolem rukávců se našívá též porta. Kordulka se zapíná na tři páry háčků a poté se šněruje mašličkou opět v barvě kroje. Na rukávce a vestičku se obléká krejzl, který se zapíná u krku na knoflík a konce se vepředu spojují voničkou, kytičkou z umělých květin. Na spodní část těla je oblékána neškrobená krátká spodnička, na ni jelito a poté čtyři natvrdo naškrobené bílé plátěné spodnice, které jsou u spodního okraje zakončeny krajkou. Spodní část spodnice je vyztužena zdvojením materiálu, a to z toho důvodu, aby škrobení lépe drželo. Svrchní sukňe se šije z brokátu pastelových barev (modrá, zelená, růžová, starorůžová, oranžová). Konec sukňe se zdobí krajkou a devět centimetrů od okraje a dva a půl centimetrů od sebe se našívají dva ozdobné pásy tmavé barvy ladící k sukni nebo k výzdobě kordulky. Délka sukni by měla dosahovat minimálně do poloviny lýtek. Na svrchní sukni se uvazuje zástěra bílé barvy, materiál je z atlasu, saténu, hedvábí či z jiné lesklé látky. Na spodní okraj se opět našívá krajka. Zástěra se zdobí poskládanými mašličkami ve tvaru kytiček, z nichž se vytvoří dvě kolečka, jež se umísťují v pravém rohu. Zástěru je rovněž možno ozdobit světlou výšivkou, např. lučními květy. Na nohy se oblékají bílé punčocháče a šněrovací kožené boty nad kotníky. Vlasy jsou upravovány dle libosti dívek, ale vždy tak, aby byly staženy do copu či drdolu. Dále se dozdobí umělými květinami. Stárky nosí též věnec z umělých květin. Podle doložených dokladů by si však dívky měly na hlavu uvazovat turecký šátek.

Mužská košile je plátěná, se širokými rukávy staženými do pásku, na prsou, manžetách a límci se zdobí bílou strojovou výšivkou. Na vestu se používá tmavomodrý dyftýn. Délka vesty sahá na boky, vzadu má charakteristický šos a vepředu zkosené rohy. Na

Stárek se stárkou z Jezeřan-Maršovic; 2010

levé přednici vesty je přišita řada lesklých pozlacených knoflíků, na pravé jsou vyšity modrou bavlnkou falešné dírky. Vesta se zdobí jednoduchou křížkovou výšivkou žluté barvy na stojatém límci a na horní části falešných kapes. Podle uvážení lze ještě doplnit zkosené rohy přednic drobnou květinovou výšivkou. Kalhoty se šijí z černého dyftýnu či sukna, přičemž není použit padací most, ale zapínají se na knoflíčky jako současné mužské kalhoty. V horní části kalhot je pak na každé straně rovná kapsa. Kalhoty jsou dlouhé a zasunují se do vysokých kožených bot. Na hlavě se nosí široký klobouk, který by měl dosahovat průměru 50 cm. V tomto případě je však zvolena benevolentnější varianta, a tak je klobouk užší. Dále se klobouk zdobí vonicí z umělých květin.

Skupina B: Hrotovické a rouchovanské kroje

Bývalý hrotovický soudní okres dnes částečně spadá k Třebíčsku, 10 obcí se však rozkládalo na severu současného Znojemska. Celkem se na Hrotovicku nacházelo 6 městeček a 37 osad, dvorů či kolonií, všechny s naprostou převahou českého obyvatelstva. V minulosti však byl celý okres administrativně propojený s moravskokrumlovským hejtmánstvím a také zdejší kroje vykazují styčné rysy s těmi krumlovskými. Zatímco na Moravskokrumlovsku, čili v dolním kraji, nosily původně ženy kroje jasných, živých barev, v horním kraji, tedy na Hrotovicku, byl kroj naopak barev vážnějších, přestože se svým střihem od kraje dolního neodlišoval. V horním kraji se užívalo více plátna než sukna a hedvábí.

Bílé plátěné sukne se zde nosily dokonce i k muzice. Na Krumlovsku sice hedvábné fěrtoušky převzaly v pozdějším období i vdané ženy, na Hrotovicku se ale ještě stále šily bílé zástěry vyšíváné bílou výšivkou. Jen někdy se na nich objevily i jemné červené vzory, výjimečně se k výšivce přidala třetí barva, a to modrá. Vyšíváno se na plocho, dírkami, tylovým podkládáním, prolamováním i ažurami. Místo plátna se užívalo také batistu, nosily se však rovněž tylové ručně vyšíváné zástěry. Také těžké květované šátky, které se oblékaly na Krumlovsku křížem přes prsa, přišly v horním kraji do módy až mnohem později. Místo nich se ženy zdobily plátěnými, bíle vyšívánými půlkami. V Krhově a Vodonci

Národopisný kroužek a soubor Hrotovčánek používá kroje, na jejichž rekonstrukci se podílel Vratislav Bělák; Hrotovice 1989

se namísto „saských“ (saských) a „kazamírových“ (karmínových) šátků všeobecně nosily bílé vyšivané pleny. Dokonce i děvčata si je oblékala k muzice, ovšem s tím rozdílem, že si je zavázala dozadu a pak kolem hlavy. Zdejší vyšivačky si však dávaly nejvíce záležet na šátečcích do ruky, bez nichž by se na tancovačku žádná mladá dívka nevypravila.

**SVOBODNÁ DÍVKA Z DUKOVAN (OKRES TŘEBÍČ);
MOŽNÁ PODOBA SVÁTEČNÍHO KROJE V 70. LETECH
19. STOLETÍ**

Dívka na obrázku má na sobě bílé rukávce a přes ně černý sametový šněrovací živůtek zdobený modrou haraskou a stažený modrou stuhou. Přes živůtek je překřížena bíle vyšivaná plátěná půlka. Děvče si k muzice obléklo bílou plátěnou sukni sahající do půli lýtek, tak jak to bylo v našem kraji běžné, na ní modrou zástěru z lesklé tkaniny, buď z hedvábí, nebo z hlazeného plátna. Jinak se v Dukovanech s oblibou nosily také zástěry z plátna bílého, které mohla kromě častější bílé výšivky zdobit i jemná výšivka červená. Bílé zástěry se však běžně k muzice nenosily. Přes hlavu má dívka ještě uvázan šátek „na věnec“ a v pase modrý fáborek náležící jen zasnoubeným děvčatům. Komplet doplňují bílé punčochy

*Svobodná dívka z Dukovan
(okres Třebíč)*

Detailní pohled na živůtek

a nízké černé kožené střevíčky. Zde krk dívky zdobí pouze korále několikrát obtočené kolem šije, děvče si však mohlo vzít i plochý krejzlík s bílou výšivkou.

VDANÁ ŽENA A ŽENATÝ MUŽ ZE SLAVĚTIC (OKRES TŘEBÍČ); MOŽNÁ PODOBA SVÁTEČNÍCH KROJOVÝCH KOMPLETŮ V 70. LETECH 19. STOLETÍ

Slavětická žena má na sobě bílé rukávce, černý kartounový živůtek sahající do pasu a červeně pruhovanou šerkovou sukni. Podle Františka Dvorského měly ženské živůtky vzadu šůsky. Přes sukni si žena oblékla květovanou kartounovou zástěru sahající přes boky. Komplet doplňují ještě modré punčochy, černé nízké vykrojené střevíce a ženin krk vedle náhrdelníku zdobí rovněž krejzlík. Kromě modrých punčoch se ve Slavěticích nosily také punčochy červené. Na ženě hlavě vidíme šátek uvázaný „na věnec“.

Muž má oblečenu bílou košili a přes ni soukennou vestu s řadou knoflíků z bílého kovu, tzv. „bimbrláků“. Vesty se tady nosily různobarevné, což zřejmě poukazuje na jejich bohatší výšivku. Dále má na sobě žluté koženky ke kolenům, bílé punčochy a nízké střevíce s přezkou. Zdejší muži nosívali rovněž nízké střevíce s řemínkem „na přeložení“. Jiné boty prý dříve vlastnil málokdo. Rovněž obvyklé bílé punčochy mohly být ušity i z barevné vlny. Muž na obrázku má přes sebe přehozen též slavnostní plášť ze šedomodrého sukna s širokým límcem sahajícím přes ramena. Hlavu mu kryje nízký plstěný černý klobouk se širokou střechou a kolem krku má ještě uvázan bílý šátek.

*Vládná žena a ženatý muž ze Slavětic
(okres Třebíč)*

STÁREK A STÁRKA Z ROUCHOVAN (OKRES TŘEBÍČ); REKONSTRUKCE KROJE ZE 30. LET 20. STOLETÍ

V Rouchovanech se o zdejších svatováclavských hodech do dnes objevuje tradiční kroj, který byl však obnoven až ve 30. letech 20. století díky iniciativě místního rodáka Vratislava Bělíka. Z původních čtyř krojů se jejich počet nakonec postupně navyšoval. V roce 1967 na sedm párů a od roku 1971 se ustálil na současných dvanácti, které si rok co rok během václavských hodů oblékají místní mládenci s děvčaty.

Stárci dnes nosí delší červené vesty zdobené zlacenými „rymboráky“, bílé vyšívané košile a soudobé černé kalhoty. Kolem krku si mládenci uvazují pestrobarevné šátky. Černé nízké boty jsou rovněž moderní. V minulosti hlavy stárků zdobily ještě černé širáky, které však nyní již nevidíme.

Stárky na sobě mají modré sukně, které svou délkou sahají do půli lýtek, nebo jen něco málo pod kolena, a jsou na nich našity tři tmavočervené stužky, ta nejnižší položená asi 20 cm od dolního lemu. Pod sukní mají několik širokých a ztuha naškrobených spodnic. Bílé vyšívané zástěry jsou o něco kratší než modré „štofky“. Na bílé košilce s baňatými rukávy staženými nad lokty a zdobenými bílou výšivkou je černý vypasovaný živůtek zdobený červeným harasem a zlatými portami. Šněrování živůtku ještě zkrášluje červená pentlička. Kolem krku je také nezbytný široký, bohatě nabíraný bílý krajkový krejzl zvaný „hanácký“, a hlavu kryje ještě vysoký věnec plný skleněných kuliček, zrcátek a pestrého kvítí. Pas stárky zdobí pestrobarevný fábor, nohy jsou v bílých punčochách a obuty do nízkých černých střevíčků.

Kroj stárky a stárka z Rouchovan (okres Třebíč)

Skupina C: Kroje ze severního Znojemska

Jestliže toho o krojích z Moravskokrumlovska a Hrotovic-ka příliš mnoho nevíme, zprávy o tradičním oděvu ze severního Znojemska, respektive z Jevišovicka, jsou na písemné i ikonografické doklady ještě chudší. Badatel Anton Vrbka považoval „jevišovický kroj“, který byl v období první republiky vystavován ve znojemském muzeu, za smíšený, tj. za oděv s prvky krojů českých i německých. Samotný kroj se však do dnešních dnů naneštěstí nedochoval. A tak černobílá fotografie z bývalé expozice na znojemském hradě je tím jediným, co po tomto jevišovickém kroji zůstalo.

Další zprávy o jevišovických krojích chybí, dochovaly se nám však mladší popisy nebo ikonografické doklady ženského či dívčího oděvu z nedalekých obcí. Z Plavče máme zprávy o ženském oděvu ze sklonku 19. století, v Pavlicích měla děvčata k muzice nosit skládané sukničky namodralé barvy, bílé halenky a sametové živůtky ještě na počátku 20. století. Na nedatované kresbě na pohlednici z Hlubokých Mašůvek je zachycena modlíci se mladá žena s dětmi a srovnávat můžeme ještě s některými oděvními součástmi dívčího kroje z Plenkovic. Z Hlubokých Mašůvek pochází rovněž stručné zprávy o mužském pracovním i svátečním oblečení.

„Česká jízba“ s jevišovickým krojem na znojemském hradě; 20. léta 20. století

VDANÁ ŽENA A ŽENATÝ MUŽ Z JEVIŠOVIC; MOŽNÁ PODOBA SVÁTEČNÍCH KROJOVÝCH KOMPLETŮ V 60. LETECH 19. STOLETÍ

Žena má na hlavě nasazen čepce se zvýšeným dýnkem ze světlé látky s drobnými kvítečky, který zdobí široká stuha či stuhy uvázané dozadu. Sukně ušitá z modré polovlněné látky je široká a sahá do půli lýtek a zřejmě se pod ni oblékaly nejméně tři spodnice. Vdané ženy nosily sukně tmavých barev, na svátek se nosily např. zelené „harasky“ se třemi stuhami nad podsazením. Fěrtoch je z jiné látky, světlejší nežli sukně, a je rovněž o něco kratší. Ženské fěrtochy byly široké, šily se z měňavého hedvábí či saténu a k oblíbeným barevným variantám patřily odstíny modré a černé. Zřejmě je nezdobila žádná výšivka, jejich spodní okraj však mohla zkrášlovat např. našitá širší stuha či jednoduchý vrapovaný kanýrek stejné barvy. Žena je dále oblečena do tmavého krátkého kabátku sahajícího do pasu s hlubokým výstřihem a velkým kulatým límcem, jehož okraje zdobí jednoduchý zlatý prýmek. Kabátek, „špenzr“, má široké, tzv. „šunkové“ rukávy, které byly v ramenní partii vycpány vatou a v zápěstí velmi úzké, a obecně se na vesnici rozšířily až v období biedermeieru. Do výstřihu kabátka je vložen světlý brokátový šátek s drobným kvítečkováním vzorkem. Přes ruku má žena přehozen vlnák, je v bílých punčochách a obuta do nízkých černých střevců.

Ženatí muži nosili černé širáky. Z důvodu, aby se jejich střecha neohýbala, mohly ji držet dráty omotané pestrými nitěmi, které se natahovaly k vršku klobouku, podobně jako tomu bývalo na Krumlovsku. Při svátečních příležitostech si oblékali pláště z lehčí tmavomodré látky, obvykle sukna, přiléhavějšího stříhu a s menším množstvím knoflíků, které se přišívaly jednořadově. Vesta byla rovněž soukenná a podobala se svým stříhem těm z Krumlovska. V oblibě byly kromě tmavých odstínů, modrých, černých nebo tmavozelených, také vesty květované. Muži nosili kožené kalhoty, stříhem i barevností podobné těm krumlovským. Kalhoty se zastrkovaly do vysokých bot zvaných „faldovačky“, oblékaly se bílé ponožky. Kolem krku se nosil pestrý šátek.

Vdaná žena a ženatý muž z Jevišovic

SVOBODNÁ DÍVKA Z PAVLIC; MOŽNÁ PODOBA SVÁTEČNÍHO KROJE V 70. LETECH 19. STOLETÍ

Košilky se šily z bílého plátna a měly baňaté rukávy stažené nad loktem. Šněrovací sametové živůtky bývaly tmavých odstínů a svým stříhem se rovnaly těm krumlovským, jen jejich výzdoba byla mnohem střídmější. Dívčí sukně mívaly veselejší barvy, oblíbené byly např. růžové a modré. Sukně se nosily zřejmě o něco delší nežli na Krumlovsku. Jejich lem mohla zdobit také úzká našitá kraječka a podobně jako u ženské sukně z Jevišovic také třikrát dokola našité hedvábné či aksamitové stužky jiné barvy, nežli je sukně samotná. Skládaná sukně bývala brokátová, bez vzoru nebo s jemnými kvítečky, saténová nebo z polovlněné látky. V oblíbeně zde byly především světlemodré fěrtoušky, opět z lesklých materiálů, např. hedvábí. Na spodním lemu je zdobila střídmější krajka, přičemž na rozdíl od Krumlovska bývala často stejné barvy jako samotný fěrtoušek. Dívka si k muzice brala vyšívání šáteček do ruky a do výstřihu živůtku vkládala šátek takové barvy, která ladila k samotnému oděvu dívky. Na nohou měla ještě nízké černé střevíčky a bílé punčochy. Děvčata si během hodů zdobila hlavu věnečkem z „krámských květů“ a vlasy si splétala podobným způsobem jako na Krumlovsku či Roučovansku, nejčastěji do drdolu. K muzice dívky obvykle přicházely v květovaných šátcích s úvazem „na věneček“.

Svobodná dívka z Pavlic

SVOBODNÁ DÍVKA Z HLUBOKÝCH MAŠŮVEK; MOŽNÁ PODOBA SVÁTEČNÍHO KROJE V 70. LETECH 19. STOLETÍ

Děvče má na sobě bílé plátěné rukávce s baňatými a nad lokty staženými rukávy. Šněrovací sametové živůtky bývaly tmavých odstínů a svým stříhem se podobaly těm krumlovským, jen jejich výzdoba byla mnohem střídmejší. Zde je živůtek ušit z vínově červeného sametu. Dívčí sukně mívaly veselejší barvy, oblíbeny byly např. růžové a modré. Sukně se nosily zřejmě o něco delší nežli na Krumlovsku. Lem sukně mohla zdobit také úzká našitá kraječka a podobně jako u ženské sukně z Jevišovic rovněž třikrát dokola našité hedvábné či aksamitové stužky jiné barvy, nežli je sukně samotná. Skládána sukně bývala brokátová, bez vzoru nebo s jemnými kvítečky, saténová nebo z polovlněné látky. V oblíbě zde byly především světlemodré fěrtoušky, opět z lesklých materiálů, např. z hedvábí. Na spodním lemu je zdobila střídmejší krajka, přičemž na rozdíl od Krumlovska bývala často stejné barvy jako samotný fěrtoušek. Dívka si k muzice brala vyšívaný šáteček do ruky a do výstřihu živůtku vkládala šátek takové barvy, která ladila k samotnému oděvu dívky. V obcích poblíž Hlubokých Mašůvek byly však šátky s oblibou kříženy také přes živůtek a jejich cípy zastrčeny za pás sukně. Toto zvláštní křížení odpovídá akvarelu z Jemnicka z roku 1855, popř. dokladům z Jaroslavicka (1853). Dívka měla ještě nízké černé střevíčky a bílé punčochy. Děvčata si během hodů zdobila hlavu věnečkem z „krámských květů“ a vlasy si splétala podobným způsobem jako na Krumlovsku či Roučovansku, nejčastěji do drdolu. K muzice dívky obvykle přicházely v květovaných šátcích s úvazem „na věneček“. Barevnost krojů se však lišila. Hlubokomašůvská dívka si tedy klidně mohla obléci např. růžovou sukni zdobenou modrými hedvábnými stužkami a fěrtoušek v tmavším odstínu modré.

Svobodná dívka z Hlubokých Mašůvek

Skupina D: Kroje z Moravskobudějovicka a Jemnicka

Bývalé okresy jemnický a moravskobudějovický leží na hranicích etnografických oblastí Horácka a Podhorácka. Kroj zde zanikl dříve než v přilehlých horáckých regionech. Obdobně jako na Znojemsku se místní lidé rychleji přizpůsobovali maloměstské módě, což zapříčinila jednak blízkost městských center Jemnice, Moravských Budějovic a Jaroměřic nad Rokytnou, ale také zejména národopisců o zdejší region, který ležel ve stínu půvabného kroje, jenž se nosil v okolí Telče.

Informací o místním kroji se nám proto příliš mnoho nezachovalo, a tak musíme opět spoléhat především na ikonografické doklady a kusé písemné zprávy pocházející především z pozůstatků. Zatímco je nejstarší obrazový materiál datován 17. stoletím, přesnější a ucelené popisy dívčího a ženského kroje jsou mnohem mladší a spadají až do 80. let 19. století.

Folklorní soubor Džbáněk z Martínkova používá od roku 1986 pracovní kroje, které vznikly po konzultaci s etnografkou Miroslavou Ludvíkovou. Jejich předlohou jim byl především oděv z nedaleké Domamile

Dívka a mládenec z okolí Moravských Budějovic

DÍVKA A MLÁDENEC Z OKOLÍ MORAVSKÝCH BUDĚJOVIC; MOŽNÁ PODOBA SVÁTEČNÍHO KROJE V 60. LETECH 19. STOLETÍ

Dívka na obrázku má na sobě rukávce z jemného bílého plátna a přes ně vínově červený sametový šněrovací živůtek zdobený modrou haraskou a stažený stuhou stejné barvy. Do výstřihu živůtku má vložen modrý hedvábný šátek. Děvče si k muzice obléklo šerkovou sukni sahající do půli lýtek a na ni o něco kratší bílou ručně vyšívanou plátěnou zástěru. Sukně však mohly být ušity i z jiných látek, např. z modrého či vínového taftu, který mohly zdobit hedvábné nebo aksamitové stužky jiné barvy, jež se našívaly kolem dokola ve dvou až třech pruzích. Pod sukně se oblékalo tři až pět spodnic. Mladá děvčata chodívala k muzice často prostovlasá s vlasy načesanými do drdolu. Jejich účes navíc zdobil věneček z „krámských květů“ a vzadu uvázaná různobarevná stuha, obdobně jako tomu je na akvarelu z Jemnice (1855). Komplet doplňují ještě bílé punčochy a nízké černé kožené střevíčky. Do ruky si dívka brala rovněž bílý kapesníček vyšíváný bílou přízí.

Mládencův oděv se příliš neliší od krojových kompletů běžných po celém Podhorácku. K bílé košili si mladík oblékl černou soukennou vestu. V oblibě byly také vesty modré nebo tmavozeleňé, v hodovém oblečení se vyskytovaly též vesty v červené variantě. Muži nosili kožené kalhoty, stříhem i barevností podobné těm krumlovským. Kalhoty se zastrkovaly do vysokých bot zvaných „faldovačky“, oblékaly se bílé ponožky. Kolem krku se nosíval pestrý šátek.

SVOBODNÁ DÍVKA Z JEMNICE; MOŽNÁ PODOBA SVÁTEČNÍHO KROJE V 80. LETECH 19. STOLETÍ

Dívka na obrázku má na sobě rukávce z jemného bílého plátna a přes ně tmavomodrý sametový šněrovací živůtek zdobený červenou haraskou a stažený stuhou stejné barvy. Přes živůtek je překřížen pestrobarevný šátek, jehož cípy jsou zastrčeny za pas sukně. Děvče si k muzice obléklo smetanovou sukni sahající do půli lýtek, tak jak to bylo v našem kraji běžné, a na ni černou saténovou zástěru. Pod sukně se oblékalo pět spodnic. Smetanová

Svobodná dívka z Jemnice

Křížení šátku přes žvůtek

barva sukni byla oblíbena především o hodech, tehdy však sukně musely být z vlněné tkaniny. Přes ni si dívky oblékaly hedvábný fialový (popř. černý) nebo obláčkový fěrtoch. Hedvábné fěrtochy bývaly s potiskem, ty saténové naopak jednobarevné. Fěrtochy navíc neřídka zdobila krajka z červeného harasu. Přes hlavu má dívka ještě uvázan šátek „na věnec“. Mladá děvčata však chodívala rovněž prostovlasá a jejich účes zdobil věneček z „krámských květů“ a vzadu uvázaná stuha. Komplet doplňují bílé punčochy a nízké černé kožené střevičky. Kolem krku má děvče ještě jednoduchý „krádlík“, tedy krejzlíček. Obdobně se dívky oblékaly nejen na Jemnicku, ale také na Moravskobudějovicku.

Jak postupovat při rekonstrukci kroje

Při obnově a rekonstrukci kroje v určité obci je nezbytné hned na počátku záměru kontaktovat odborné pracovníky z vědeckých institucí (např. Jihomoravské muzeum ve Znojmě, Muzeum Vysočiny Třebíč, Moravské zemské muzeum v Brně, Městské muzeum a galerie Knížecí dům v Moravském Krumlově, Městské muzeum a galerie Hustopeče, Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, Etnologický ústav AV ČR Brno či Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně). Ti by měli poskytnout zpřesňující informace, popř. odkázat na další specialisty, kteří se o lidový oděv našeho kraje seriózně zajímají. Je nutno se vyvarovat především těchto chyb:

- kroj není možné volit na základě toho, co se bude líbit, ale podle toho, co se v regionu v určitém časovém úseku skutečně nosilo;
- regionální variantu nelze svévolně upravovat dle soudobého vkusu nositelů, či ji dokonce kombinovat s kroji jiných regionů, např. Slovácka;
- při šití krojového kompletu oslovit zkušenou a specializovanou švadlenu nebo dílnu, která má s rekonstrukcemi lidového oděvu z Horácka a Podhorácka, eventuálně z Brněnska, zkušenosti (kontakty by měli zájemcům opět poskytnout odborní pracovníci);
- šít kroj doma není možné, ušetřené peníze se zákonitě odrazí na celkovém vzhledu kompletu.

Musíme zmínit i tři nejčastější chyby, které se při obnově horáckých a podhoráckých krojů stále opakují:

- **délka a šířka sukni:** v našem kraji se nosily sukně sahající vždy alespoň do poloviny lýtek, a přestože se pod ně oblékalo až šest naškrobených spodnic, nikdy nedosahovaly takové šíře jako na Podluží či v bohatých krajích Slovácka;
- **pestrobarevná a bohatá výšivka:** na rozdíl od krojů slováckých se podhorácké vyznačovaly velmi střídou výšivkou, která často bývala pouze bílá a na bílém plátně, popř. se objevovala výšivka v různých variantách červené, výjimečná byla výšivka modrá; ostatní barevné odstíny se u nás prakticky nepoužívaly;
- **obuv:** v našem kraji si ke kroji dívky obouvaly nízké střevíce z černé kůže; kotníčkové šněrovací botky či dokonce vysoké holínky známé ze Slovácka se v našem kraji původně vůbec nenosily.

Jak kroj správně nosit

Kroj je bezpodmínečně nutné přijímat nejen jako sváteční oděv, který se nosí jednou v roce u příležitosti místních hodů, popř. dalších významných svátků, ale také jako podstatnou součást určitého kulturněhistorického kontextu. Při nošení krojového kompletu je na prvním místě nutno znát, co všechno představuje a symbolizuje, k jakým událostem se v minulosti oblékal a jaký význam měl nejen pro obecní pospolitost, ale také pro stárka či stárku, mládence nebo dívku, kteří si jej v daný okamžik brali s ne-skrývanou úctou a posvátnou vážností na sebe. Bez toho současný nositel „nového kroje“ nikdy nepochopí, co lidový sváteční oděv vlastně znamená a nebude s ním nakládat tak, jak si kroj zaslouží, tedy se vši vážností a důstojností.

Velmi důležité je také to, jak si kroj vůbec obléci. V minulosti to byl hotový obřad, a to zejména pro dívku. Vždyť žádné děvče by se bez pomoci své matky či jiné dospělé ženy do kroje samo nikdy ani nedostalo.

- **Oblékání kroje:** Kroj si musíme správně obléci, součást po součásti, tak aby nám seděl, aby nám slušel, abychom v něm vypadali důstojně, a tím pádem v něm se vši vážností mohli také vystupovat. K tomu je nezbytné využívat rady a pomoci zkušených osob.
- **Sukně a spodnice:** U dívek běžně dochází k jedné zásadní chybě. Pod sukni si buď neoblečou spodničky vůbec, popř. v nedostatečném množství, anebo si spodnice sice vezmou, ale nenaškrobí je tak, aby dokázaly svrchní sukni udržet v požadované reprezentativní šířce.
- **Zástěra:** Zástěra v minulosti neodmyslitelně patřila k oděvu ženy a často bývala i tím nejskvostnějším kusem v celém jejím šatníku. Vždyť se oblékala na svrchní sukni a byla tedy všem na očích! Parádní fěrtoch se v žádném případě nemohl přes sukni „přehodit“ jen tak, a to je další z neustále opakovaných prohrěšků, s nimiž se na současných hodech setkáváme. V našem regionu bylo navíc pravidlem, že byla zástěra vždy o něco kratší, nežli svrchní sukně, popř. se kryla s jejím spodním lemem.
- **Obuv:** O tom, jak by měly vypadat boty krojované dívky a ženy ze Znojemska, bylo již pojednáno. O hodech v někte-

rých obcích dnes však bohužel vidíme dívky v různobarevných sandálech, kotníčkových botkách s leopardím vzorem či v růžovém provedení. Lépe působí černé lodičky, ale ani ty ke krojovému kompletu nepatří.

- **Účes:** Vlasy dívek mají být dlouhé, nejlépe učesané na hladko na pěšinku nebo nazpátek a poté spleteny do dvou i více copů, které se nakonec stáčí nad týlem do drdolu.
- **Nepřípustné doplňky:** Téměř na konec našeho zamyšlení zbývá zmínit ještě několik s krojem naprosto neslučitelných výstřelků současné módy, především jde o tetování, různobarevné vlasy, piercing nebo cigareta v dívčích ústech. Nutno dodat, že dříve se dívka snažila zaujmout svým půvabem, šarmem či něžností.
- **Vkus při oblékání:** Bezpodmínečně nutné je barevně sladit krojový komplet.

Tradice, k níž neodmyslitelně patří také kroj, není pouhou minulostí, ale i živoucí nadějí pro budoucnost celého našeho národa. Stejně tak jako strom nedokáže růst bez kořenů, tak i národ bez tradice přestává být národem, postupně skomírá a nakonec mizí i se vši svou jedinečností, kterou po celá staletí a tisíciletí uchovávaly a ochraňovaly nekonečná pokolení našich dávno zapomenutých předků. Ti své zvyky a obyčeje předávali dále, aby mohly dorazit nelehkou cestou přes celé věky až k nám do dnešních dní. Vždyť jen díky tradicím zůstáváme něčím výjimečným a svěbytným. Pouze tradice nás odlišuje od tak jednotvárného, šedého a materiálního světa, který nám dnes stále více a více vnucuje tzv. „globální kultura“ šířená médii. Závisí tedy jen na nás samotných, staneme-li se pouhým zrnkem v písku kulturní šedi, anebo budeme pokračovat v barvitém odkazu rodného kraje, jenž je nejen naším domovem, ale měl by být zároveň i naší chloubou, kterou chceme důstojně reprezentovat před celým světem tím, co je nám vlastní, tedy dobrým vínem, osobitými tradicemi, ale i skutečně „naším“ krojem. Již jen proto by jej stálo zato obnovit a opětovně uvést do života svátků a slavností dokreslujících život nejen na Moravskokrumlovsku či na severu Znojemska, ale i po celém našem kraji.

Tradiční lidový oděv na Znojemsku

Pro Živé pomezí Krumlovsko-Jevišovicko, z.s., vydal v roce 2015 Malovaný kraj, občanské sdružení, Břeclav

Text: Mgr. Jiří Mačuda, Ph.D., Ing. Jitka Schneiderová

Kresby: Mgr. Jitka Konečná (dle podkladů J. Mačudy)

Mapa: Ing. Petr Krška (dle podkladů J. Mačudy)

Foto: Jan Rybníček, Michal Schneider

Další fotografie poskytlo Jihomoravské muzeum ve Znojmě, Muzeum Vysočiny Třebíč

Grafická úprava, sazba a tisk: Atelier FGT s.r.o.

Vydání publikace podpořilo rodinné vinařství Perla vín z Jezeřan-Maršovic

ISBN 978-80-87954-04-1

EVROPSKÝ ZEMĚDĚLSKÝ FOND PRO ROZVOJ VENKOVA: EVROPA INVESTUJE DO VENKOVSKÝCH OBLASTÍ